

Kinga Ziemińska<http://orcid.org/0000-0002-9779-2467>

Akademia Ignatianum w Krakowie

kinga.ziembinska@student.ignatianum.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2021.3201.05

Archiwum nagrań KIK z lat 1974–2006 – opis i charakterystyka zbioru

STRESZCZENIE

Artykuł zawiera wyniki wstępnych badań archiwalnych nagrań audio spotkań i prelekcji organizowanych przez krakowski Klub Inteligencji Katolickiej. Badania te przeprowadzono metodami analizy ilościowej, statystycznej, treściowej i chronologicznej materiału źródłowego. Artykuł rozpoczyna się od przedstawienia rysu historycznego krakowskiego KIK-u z uwzględnieniem roli, jaką Klub odgrywał w czasach PRL-u. Kolejne części tekstu poświęcone są ogólnej charakterystyce zgromadzonych nagrań oraz ich szczegółowemu podziałowi tematycznemu na kilka kategorii (Kościół i wiara, dialog i ekumenizm, Jan Paweł II, filozofia, Polska – historia, kultura, polityka, Kraków, tematyka społeczna, „NaGłos”, wydarzenia zorganizowane, życie KIK-u, wizje przyszłości), dokonaniem przez autorkę. Głównym celem artykułu jest sformułowanie wniosków odnośnie do tematyki poruszanej na spotkaniach Klubu oraz zarysowanie dalszych, potencjalnych perspektyw badawczych.

SŁOWA KLUCZE: Klub Inteligencji Katolickiej, Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie, archiwum Klubu Inteligencji Katolickiej, archiwalne nagrania audio

ABSTRACT

KIK's Archive of Audio Recordings from Years 1974–2006 – Description and Characteristics

The article contains results of preliminary research of archival audio recordings from meetings and prelections organized by Klub Inteligencji Katolickiej (KIK; Club of Catholic Intelligentsia) in Krakow. The research was conducted using methods of quantitative, statistical, content, and chronological analysis of the source material. The article begins with a description of KIK's history focused on the role which the Club had in the times of PRL (Polish People's Republic). The following chapters of the article are dedicated to the

general characteristics of the studied recordings and their detailed thematic division into several categories (Catholic Church and faith, dialogue and ecumenism, John Paul II, philosophy, Poland's history, culture, politics, Krakow, social issues, "NaGłos", organized events, the life of KIK, visions of the future) based on the author's research. The main goal of the article is to formulate conclusions based on the themes that were discussed during the Club's meetings and pointing to further, potential research perspectives.

KEYWORDS: Club of Catholic Intelligentsia, Club of Catholic Intelligentsia in Krakow, archive of Club of Catholic Intelligentsia, archival audio recordings

Wstęp

Niniejszy artykuł zawiera próbę scharakteryzowania nagrań spotkań Klubu Inteligencji Katolickiej w Krakowie wraz ze skrótowym rysem historycznym Klubu oraz ich analizą tematyczną. Cel badawczy stanowi wstępny rekonesans nagrań, przed pogłębieniem badań w dalszej pracy autorki. Samo badanie jest przeprowadzone metodą analizy ilościowej, statystycznej, treściowej i chronologicznej zgromadzonego materiału. Przeprowadzono także wywiad z prezesem Klubu, Zbigniewem Mortkiem. Badanie zostało zrealizowane na podstawie spisu nagrań dostępnego w archiwum Klubu. Podział tematyczny zaproponowany w niniejszym artykule został dokonany przez autorkę na podstawie podobieństw tematycznych i liczby poszczególnych nagrań.

Klub Inteligencji Katolickiej – rys historyczny

Kluby Inteligencji Katolickiej (KIK) są organizacjami formacyjnymi przeznaczonymi dla świeckich katolików (*Rada Porozumienia*, b.d.). Ruch KIK-ów powstał w roku 1956, w czasie odwilży październikowej, i został oficjalnie uznany przez episkopat. Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie powstał jako jeden z pierwszych, wraz z Klubami w Warszawie, Poznaniu, Toruniu i Wrocławiu. Został utworzony przez osoby powiązane z „Tygodnikiem Powszechnym” i „Znakiem”. Zgodnie z jego statutem, celem Klubu jest działalność formacyjno-wychowawcza i kulturotwórcza. Aby zrealizować ten cel, organizacja podejmuje wiele działań, m.in. prowadzi cykliczne spotkania, na których poruszane są tematy związane z teologią, filozofią, historią, kulturą i społeczeństwem. W ramach spotkań wykłady wygłaszały znane postacie ze świata Kościoła, polityki czy nauki. W roku 1980 Klub zaangażował się bezpośrednio we wspieranie

ruchu solidarnościowego, organizując m.in. punkt informacyjny dla osób chcących się zaangażować w wolne związki zawodowe. Na czas stanu wojennego działalność Klubu została zawieszona. Po upadku komunizmu KIK zaangażował się w dalsze działania na rzecz utwierdzenia ładu demokratycznego w Polsce oraz w duchową formację na fundamencie nauki Kościoła (Kaźmierczak, 2009, s. 41–42; Stachowski, 2000). Cechą wyróżniającą krakowski KIK na tle innych Klubów było przywiązanie do tradycji narodowych, religijnych i kulturalnych (Łętowski, 1998, s. 50–52).

Odczyty i prelekcje stanowiły jedno z najważniejszych działań Klubu. Jak wspomina Zbigniew Mortek, działalność skupiona na prelekcjach była charakterystyczna dla krakowskiego KIK-u i z wypracowanego przez niego modelu korzystały mniejsze kluby, przede wszystkim w Bielsku i Tarnowie. Kluby te zarówno zapraszały tych samych prelegentów, jak i korzystały z krakowskich biuletynów i programów, by u siebie realizować podobne spotkania. Fakt, że model ten został wypracowany w Krakowie, związany jest z istnieniem silnego środowiska akademicko-duchowego w samym mieście. Zapraszani prelegenci uważali okazję do wygłoszenia prelekcji w KIK-u za prestiżowe wyróżnienie, często nie przyjmując za nie oferowanego wynagrodzenia (wywiad ze Zbigniewem Mortkiem z 12 sierpnia 2020 r., archiwum własne autorki). Same wykłady często były także publikowane w „Tygodniku Powszechnym” i „Znaku” (Kaźmierczak, 2009, s. 47).

Jak zaznacza Paweł Kaźmierczak: „Poprzez działalność odczytową Klub stał się znaczącym ośrodkiem oddziaływania na społeczność katolicką, a także, pod koniec omawianego okresu [1956–1989 – dop. aut.], uczestniczył w tworzeniu nowej jakości życia społecznego w Polsce” (Kaźmierczak, 2009, s. 123).

Charakterystyka nagrań

Nagrywanie spotkań rozpoczęło się w roku 1974. Według Mortka dopiero wówczas technologia to umożliwiała (pojawily się dyktafony na kasety). Nagrania miały być przeznaczone dla przyszłych pokoleń, z uwagi na niepewną sytuację polityczno-społeczną w Polsce. Kasety były także możliwe do wypożyczenia i usługa ta cieszyła się sporą popularnością. Porządkowanie i sporządzenie spisu nagrań nastąpiło w roku 2003 dzięki pracy Ewy Markowskiej. Przez kolejne lata nowe nagrania do listy były dopisywane ręcznie (wywiad ze Zbigniewem Mortkiem z 12 sierpnia 2020 r., archiwum własne autorki). Paweł Kaźmierczak podaje dodatkowo, że od 1978 r. nagrania były opracowywane. Miało to na celu umożliwienie późniejszego wykorzystania zapisu wystąpień w ramach pracy duszpasterskiej krakowskiego Kościoła (Kaźmierczak, 2009, s. 62). Nagrywanie spotkań zakończono

w roku 2006, a taśmy obecnie przechowywane są w archiwum Klubu. Decyzję tę podjęto ze względu na dużą łatwość w dotarciu do wykładów i prelegentów przy wykorzystaniu Internetu oraz sporą liczbę wykładów i spotkań organizowanych przez inne stowarzyszenia i Kościół (wywiad ze Zbigniewem Mortkiem z 12 sierpnia 2020 r., archiwum własne autorki). Łącznie istnieje 990 nagrań, umieszczonych w pudełkach po 19 kaset magnetofonowych typu C60 oraz C90. Większość spotkań jest nagrana na jednej kasecie, istnieją jednak spotkania (np. dyskusje panelowe lub sprawozdania z wydarzeń), do których nagrania wykorzystano kilka kaset.

Najczęściej każde nagranie jest opisane przy pomocy następującego schematu:

Numer kasyety. Imię i nazwisko autora prelekcji. Tytuł prelekcji. Nazwa cyklu. Data.

W powyższym schemacie wyróżnić należy następujące elementy:

- numer kasyety – unikalny numer identyfikujący kasetę wśród zbioru nagrań;
- imię i nazwisko autora prelekcji – wraz z tytułami naukowymi lub pełnionymi funkcjami;
- tytuł prelekcji;
- nazwę cyklu – opcjonalnie, dla prelekcji wchodzących w skład cyklu tematycznego;
- datę – dokładną datę wygłoszenia prelekcji.

Z powodu wieloletniego prowadzenia spisu nagrań istnieją w nim różne błędy i nieścisłości, takie jak powtórzenia w numeracji czy brak daty.

Należy także zauważyć, że istnieje przerwa w nagraniach od 30 listopada 1981 r. do 11 listopada 1983 r. spowodowana zawieszeniem działalności Klubu przez wojewodę krakowskiego w związku z wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego (*Sprawozdanie ogólne z działalności Klubu Inteligencji Katolickiej w Krakowie za okres 1 stycznia 1981–15 listopada 1983*, b.d., s. 2).

Charakterystyka tematyczna

Jak zaznacza Mortek, tematy prelekcji wybierane były w czasie zebrań Zarządu oraz Prezydium i łączyły się z jedną z trzech grup tematycznych: sytuacją bieżącą na świecie, wydarzeniami kościelnymi oraz pracą sekcijną w Klubie. Zapraszano także osoby przyjeżdżające z Zachodu i posiadające ciekawe informacje zza żelaznej kurtyny, m.in. Jerzego Turowicza¹, który

1 Jerzy Turowicz (1912–1999) – polski dziennikarz, redaktor naczelny „Tygodnika Powszechnego” w latach 1945–1953 i 1956–1999, współzałożyciel Ogólnopolskiego Klubu Postępowej

często podróżował do Watykanu, czy księży biorących udział w synodach (wywiad ze Zbigniewem Mortkiem z 12 sierpnia 2020 r., archiwum własne autorki).

W obrębie tych trzech głównych rodzajów nagranych prelekcji przeprowadzić można dodatkowo bardziej szczegółowy podział tematyczny. Zaproponowany poniżej podział tematyczny został stworzony przez autorkę na podstawie uporządkowanego chronologicznie spisu nagrań pochodzącego z archiwum Klubu. Autorka podzieliła go na kilka grup tematów, opierając się na częstotliwości ich podejmowania na spotkaniach Klubu oraz zbieżności tematycznej prelekcji. Pojedyncze wystąpienia, które nie przynależały do wyodrębnionych grup tematycznych, zostały pominięte w tym artykule.

Prelekcje o Kościele i wierze

Od samego początku istnienia Klub za swój cel postawił formowanie życia duchowego świeckich katolików – zarówno w ich życiu prywatnym, jak i społecznym, obywatelskim. Formacja ta przebiegać miała w zgodzie z nauką Kościoła i w ramach działalności polegającej na organizacji m.in. zebrań i prelekcji. Cel ten został zamieszczony w statucie Klubu i jest nieustannie realizowany przez KIK (Kaźmierczak, 2009, s. 41–42). Ustanowienie nauki Kościoła fundamentem działań wychowawczo-formacyjnych Klubu ma swoje odzwierciedlenie również w zgromadzonych nagraniach, w których najwięcej poświęconych jest właśnie tematyce nauki Kościoła oraz wierze katolickiej. Wyróżnić można wśród nich wykłady dotyczące Pisma Świętego (w ramach tzw. *Spotkań z Biblią*), sakramentów, teologii, wydarzeń z życia Kościoła lokalnego i globalnego (m.in. Synod Krakowski czy II Sobór Watykański), moralności chrześcijańskiej oraz przybliżania sylwetek świętych Kościoła katolickiego w Polsce.

Kolejnym z celów KIK-u od samego początku było nawiązywanie kontaktów międzynarodowych z Kościołem i organizacjami katolickimi z innych krajów, głównie Europy Zachodniej. Zostały one nawiązane już w roku 1957 z organizacjami w Belgii, Holandii i Francji. W następnych latach nawiązywano także współpracę ze środowiskami polonijnymi, m.in. w Nowym Jorku. Żywe kontakty KIK utrzymywał także z organizacjami

---

Inteligencji Katolickiej oraz krakowskiego KIK-u. W swojej pracy dziennikarskiej utrzymywał liczne kontakty z zagranicznymi środowiskami katolickimi, uczestniczył także w pielgrzymkach papieża Jana Pawła II do innych krajów. W roku 1989 brał udział w obradach Okrągłego Stołu. Uehonorowany Orderem Orła Białego (*Jerzy Turowicz – biografia*, b.d.; Kaźmierczak, 2009, s. 14; Stachowski, 2000).

katolickimi w Niemczech, m.in. z Pax Christi. Dzięki współpracy z tym ruchem udało się stworzyć inicjatywę Seminariów Oświecimskich. Prowadzono także działania na rzecz pojednania polsko-niemieckiego. Klub Inteligencji Katolickiej należał również do organizacji Pax Romana, będącej międzynarodową federacją krajowych organizacji katolickich (Kaźmierczak, 2009, s. 321–335). Dodatkowo w ramach KIK-u działała Sekcja Misyjna, zajmująca się organizacją prelekcji o tematyce misyjnej oraz zbieraniem datków na rzecz placówek w Rwandzie i Burundi (Kaźmierczak, 2009, s. 342). W ramach tej międzynarodowej współpracy w siedzibie Klubu ogłoszono liczne prelekcje z udziałem gości, poruszające tematykę działalności misyjnej, m.in. w Kamerunie czy Boliwii, oraz działalności i historii Kościołów zagranicznych, zwłaszcza z Europy Zachodniej.

Łącznie istnieje 167 nagrań dotyczących Kościoła i wiary, z czego 134 dotyczą wiary i nauczania Kościoła, a 33 – kontaktów z zagranicznymi Kościołami. Stanowi to ok. 17% wszystkich nagrań.

Prelekcje o dialogu i ekumenizmie

Wśród nagrań KIK-u znajduje się też spora liczba materiałów dotyczących kultur i religii w innych krajach. Było to powiązane z propagowaną przez Klub wizją katolicyzmu uniwersalnego, nieuciekającego od kontaktów zagranicznych i ekumenicznych. Miało to odzwierciedlenie w samej strukturze stowarzyszenia, w którym działały zarówno wspomniana już Sekcja Misyjna, ale także Sekcja Języków Obcych oraz Sekcja Esperantystów (Kaźmierczak, 2009, s. 341–342).

Część prelekcji jest bardzo ogólna, traktująca o całości danej religii, kultury lub kraju, część natomiast odnosi się do konkretnych, jasno zarysowanych zagadnień (jak np. prelekcja o niemieckim nacjonalizmie). Istnieją także nagrania z pielgrzymek Klubu. Na wyróżnienie zasługują również tematy związane z dialogiem międzyreligijnym.

W obrębie tematyki innych religii i kultur funkcjonuje jeden cykl, *Wielkie religie świata*, prowadzony przez księdza doktora Kazimierza Bukowskiego w latach 1985–1987.

Na wyszczególnienie zasługuje zwłaszcza tematyka judaistyczna, która była często poruszana podczas prelekcji w KIK-u. Nagrania te podzielić można na trzy główne grupy: nagrania związane z kulturą żydowską, nagrania dotyczące szeroko pojmowanego antysemityzmu oraz nagrania dotyczące dialogu pomiędzy Żydami i chrześcijanami.

Klub prowadził także działania ekumeniczne, m.in. wspólne spotkania biblijne z protestantami (Kaźmierczak, 2009, s. 319). Ma to odzwierciedlenie w tematach prelekcji.

Istnieje łącznie 150 nagrań z tego obszaru tematycznego, co stanowi ok. 15% całości. Wśród tych nagrań 94 dotyczą innych religii, 36 – judaizmu, 16 – dialogu, a 4 – ekumenizmu.

Prelekcje o Janie Pawle II i jego działalności

Krakowski KIK od samego początku swojej działalności blisko współpracował z biskupem, a następnie kardynałem Karolem Wojtyłą. Uczestniczył on często w spotkaniach oplatkowych oraz tzw. święconych (wielkanocnych odpowiednikach bożonarodzeniowych spotkań oplatkowych) Klubu. Również przedstawiciele KIK-u często składali wizyty kardynałowi Wojtyłe, który to fakt SB odnotowała w swoich sprawozdaniach. Kardynał Wojtyła objął swoją opieką Klub, uważając go za własność Kościoła krakowskiego. Przy okazji spotkań oplatkowych i święconych poruszał ważne dla ówczesnego Kościoła tematy, takie jak groźba zamknięcia seminariów przez władze, Sobór Watykański II, oraz podkreślał ewangelizacyjną i formacyjną rolę Klubu jako legalnie działającego i akceptowanego przez władze stowarzyszenia. Tak bliska współpraca KIK-u z Wojtyłą za czasów pełnienia przez niego funkcji biskupa i kardynała sprawiła, że – mimo utrudnionego kontaktu po wyborze Wojtyły na papieża – współpraca ta przetrwała. Dowodem na to jest fakt, że członkowie KIK-u zostali przyjęci na audiencji u papieża 8 czerwca 1979 r. w czasie pierwszej pielgrzymki ojca świętego Jana Pawła II do Polski, a także zorganizowanie pielgrzymki Klubu do Rzymu w 1986 r., połączonej ze specjalną audiencją u papieża. Również kardynał Stanisław Dziwisz potwierdza bliskie kontakty pomiędzy Janem Pawłem II a Klubem i jego poszczególnymi członkami (Kaźmierczak, 2009, s. 252–261).

Nagrania dotyczące Jana Pawła II można podzielić na dotyczące jego działalności i twórczości jako kardynała w Krakowie, poświęcone jego pontyfikatowi wraz z relacjami z jego pielgrzymek do Polski i innych krajów oraz zawierające wspomnienia o nim po jego śmierci.

Wśród nagrań wyróżnić można m.in. nagrania z 20-lecia KIK-u z udziałem kardynała Wojtyły (4 kasety), a także trzy nagrania dotyczące inauguracji i początków nowego pontyfikatu.

Najwięcej nagrań dotyczy pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski, co jest zrozumiałe ze względu na znaczenie wyboru Polaka na papieża dla sytuacji politycznej w Polsce i bloku wschodnim. Po wyborze Karola Wojtyły na papieża konsolidacji uległy ruchy opozycyjne w kraju, jako swoje nieoficjalne centrum obierając Watykan. Z tego też powodu pierwsza pielgrzymka papieża, w dniach od 2 do 10 czerwca 1979 r., miała podniosłe znaczenie nie tylko religijne, ale także polityczne (Czubiński, 2012,

s. 277–278). Nagrania dotyczące tej pielgrzymki tworzą cykl *Jan Paweł II Papież. Pielgrzymka do Polski*. Łącznie istnieje 16 nagrań poświęconych pierwszej pielgrzymce. Warto odnotować, że pielgrzymka papieża wpłynęła na spory wzrost zainteresowania spotkaniami klubowymi (Kaźmierczak, 2009, s. 64).

Relacja z drugiej pielgrzymki nie powstała z powodu zawieszenia działalności Klubu w związku ze stanem wojennym. Kolejnym pielgrzymkom poświęcono odpowiednio: trzecia pielgrzymka (8–14 czerwca 1987) – 1 nagranie, czwarta pielgrzymka (1–9 czerwca i 13–20 sierpnia 1991) – 1 nagranie, siódma pielgrzymka (5–17 czerwca 1999) – 1 nagranie, ósma pielgrzymka (16–19 sierpnia 2002) – 9 nagrań. Nagrania dotyczące ósmej pielgrzymki tworzą cykl *Jan Paweł II Program dla Polski*, niebędący bezpośrednią relacją z pielgrzymki, ale cyklem refleksji o wpływie nauczania Jana Pawła II na polskie społeczeństwo. Istnieje także 7 nagrań poświęconych zagranicznym pielgrzymkom papieża.

Część nagrań dotyczy także twórczości papieża: jego poezji, tworzonej pod pseudonimem Andrzej Jawień (2 nagrania), książek (2) i encyklik (3). Ostatnią grupą nagrań są te poświęcone wspomnieniom o Janie Pawle II po jego śmierci. Istnieją trzy takie nagrania.

Łącznie istnieje 69 nagrań dotyczących Jana Pawła II, co stanowi ok. 7% wszystkich nagrań.

Prelekcje o filozofii

Wśród tematów poruszanych na nagraniach znalazły się także tematy związane z szeroko rozumianą filozofią. Prelekcje dotyczą przede wszystkim filozofii Zachodu oraz Bliskiego Wschodu, z niemal całkowitym pominięciem filozofii Dalekiego Wschodu. Wyjątkiem jest prelekcja profesor Beaty Szymańskiej poświęcona chińskiej filozofii Tao. Większość nagrań stanowi wykłady na temat podzielonej na epoki historii filozofii oraz postaci wybitnych filozofów. Część nagrań dotyczy także współczesnej kosmologii oraz jej związków z filozofią i nauczaniem Kościoła.

Wśród nagrań o filozofii wyróżnić można 4 cykle: *W dialogu z mistrzami myśli*, *Nauka współczesna, filozofia i światopogląd*, *Filozofia, zagadnienia światopoglądowe* oraz *O filozofii*. Łącznie istnieje 26 nagrań dotyczących filozofii, co stanowi ok. 2,5% wszystkich nagrań.

Warto zaznaczyć, że w latach 1958–1968 kilkakrotnie próbowano powołać do życia Sekcję Filozoficzną Klubu, m.in. pod przewodnictwem profesora Władysława Stróżewskiego, lecz ostatecznie sekcja ta nie przetrwała, a tematykę filozoficzną na ogólnoklubowych zebraniach podejmowała Sekcja Wiedzy Religijnej (Kaźmierczak, 2009, s. 140–144).

Prelekcje o Polsce i Krakowie

Częstym tematem pojawiającym się wśród nagrań KIK-u jest Polska – co zrozumiałe w kontekście celów przyświecających Klubowi, wśród których znajduje się formowanie osobowości obywatelskiej w duchu nauki Kościoła (Kaźmierczak, 2009, s. 41–42). Nagrania dotyczące Polski podzielić można na trzy główne podgrupy: historia, kultura oraz polityka.

Nagrania dotyczące historii Polski poruszają tematy związane ze wszystkimi okresami rozwoju państwa polskiego. Najwięcej jednak dotyczy czasów II wojny światowej. Z kolei wśród nagrań dotyczących polskiej kultury wyróżnić należy cykle *Najwyższe wartości kultury polskiej*, w którym poruszana jest problematyka sposobów jej przetrwania i rozwoju w różnych okresach historycznych, m.in. II Rzeczypospolitej czy II wojny światowej, oraz *Spotkania z wielkimi Polakami*, przybliżający sylwetki znanych postaci historycznych, takich jak królowa Jadwiga.

Wśród tematyki prelekcji znajdują się także kwestie polityczne, związane przede wszystkim z analizą aktualnej sytuacji politycznej w kraju i za granicą. Są wśród nich tematy dotyczące wydarzeń lat 80., związanych z powstaniem „Solidarności” i niezależnych związków zawodowych. Środowisko KIK-u od samego początku angażowało się w ruch „Solidarności”. Jedną z najważniejszych postaci był Tadeusz Mazowiecki, który współtworzył statut NSZZ „Solidarności”. Także krakowski Klub włączył się w działalność opozycyjną. W jego siedzibie odbyło się spotkanie inaugurujące ruch na terenie Krakowa. Następnie w lokalu KIK-u powstał punkt informacyjny dla osób chcących zapisać się do „Solidarności”. Prawnicy Klubu włączyli się z kolei w formowanie struktur związku zawodowego w regionie tak, aby władze nie miały podstaw formalno-prawnych do ich zakwestionowania (Kaźmierczak, 2009, s. 360–364). Przed rokiem 1989 tematyka polityczna była omawiana w wąskim zakresie z powodu możliwości podsłuchu przez SB oraz potrzeby uzyskania zgody z Wydziału Spraw Wyzwań przy Urzędzie Miasta Krakowa (wywiad ze Zbigniewem Mortkiem z 12 sierpnia 2020 r., archiwum własne autorki).

Wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża, a następnie powstanie „Solidarności” doprowadziły także do rozpoczęcia szerszej debaty publicznej na temat wolności i praworządności. Debata ta toczyła się również w środowisku KIK-u. Wydaje się równocześnie, że dotyczyła dwóch odmiennych aspektów wolności: osobistej, związanej z aktualną sytuacją polityczno-ekonomiczną, oraz wolności rozumianej przez pryzmat nauki Kościoła. Dodatkowo poruszany jest także temat praworządności i jej związku z wolnością osobistą.

Wśród nagrań znajduje się także relacja Józefy Hannelowej, współtwórczyni krakowskiego KIK-u, z procesu zabójców księdza Jerzego Popiełuszki (tzw. procesu toruńskiego z 1984 r.).

Jednym z elementów definiujących krakowski KIK było jego przywiązanie do samego miasta. Fakt istnienia Klubu w tym konkretnym miejscu był niezwykle istotny dla jego tożsamości. Członkowie Klubu często i chętnie wyrażali swoje przywiązanie do „małej ojczyzny”. Z tego też powodu Kraków był jednym z częstych tematów nagrań. Wyróżnić tu należy zwłaszcza wykłady profesora Michała Rożka, których wśród nagrań jest aż 30 i trwały od roku 1978 do roku 2004. Profesor skupiał się nie tylko na samej historii, ale także na roli Krakowa w Polsce na przestrzeni lat oraz na znaczeniu poszczególnych miejsc, takich jak miejskie place czy katedra wawelska. Jak wspomina Zbigniew Mortek, wykłady profesora zdobyły na tyle dużą sympatię i popularność, że stały się wydarzeniem cyklicznym i odbywały się w każdy pierwszy czwartek miesiąca przez 18 lat, aż do śmierci profesora Rożka. Spotkania te były tak istotne dla profesora, że odmówił przyjęcia krakowskiej nagrody Allianz, ponieważ ceremonia jej wręczenia kolidowała z kolejnym wykładem (wywiad ze Zbigniewem Mortkiem z 12 sierpnia 2020 r., archiwum własne autorki). Warto także wspomnieć o działalności Sekcji Miłośników Krakowa (od 1964 r. pod nazwą Sekcja Miłośników Krakowa i Ziemi Krakowskiej), w ramach której swoim zamiłowaniem do Krakowa dzielił się ówczesny prezes Klubu, Marian Plezia (Kaźmierczak, 2009, s. 25).

Łącznie istnieją 183 nagrania z tego obszaru tematycznego, co stanowi ok. 18% całości. Wśród tych nagrań 7 tworzy cykl *Wielcy Polacy*, 20 dotyczy historii Polski, 23 – polskiej kultury, 70 – polityki, 18 – „Solidarności”, Niezależnego Zrzeszenia Studentów oraz związków zawodowych, 9 – praworządności i wolności oraz 36 – Krakowa.

Prelekcje i odczyty o tematyce społecznej

Wśród nagrań KIK-u znaleźć można także nagrania prelekcji oraz odczytów dotyczących problemów społecznych. Większość tematów dotyczyła etyki pracy i jej roli w życiu człowieka, niemniej pojawiają się też prelekcje dotyczące problemów nałogów (np. prelekcja profesora Andrzeja Święcickiego *Dzieje pijackiej antykultury* z 16 listopada 1978 r.) czy kwestii ludzi starszych.

Ważny blok tematyczny stanowiła kwestia rodziny i wychowania młodzieży. Udział Klubu w wychowaniu w duchu nauki Kościoła stanowił pierwszy z celów statutowych Klubu. Z wychowaniem związany jest też inny z celów KIK-u – przeciwdziałanie „społecznym chorobom moralnym”, wśród których wymienia się chuligaństwo czy pijaństwo (Kaźmierczak, 2009, s. 41). Stąd wśród nagrań znaleźć można prelekcje dotyczące Synodu Krakowskiego oraz Synodu Biskupów, na których poruszano problematykę współczesnego modelu rodziny chrześcijańskiej.

Choć przemoc jest tematem, który na nagraniach KIK-u pojawia się głównie w kontekście dzieci i młodzieży, należy zauważyć, że istnieją także nagrania dotyczące bardziej ogólnie pojmowanej przemocy, co pozwala wyodrębnić je jako osobną podgrupę tematyki społecznej.

Kolejna istotna grupa tematów koncentrowała się wokół ekologii i ochrony przyrody. Prelekcje w tym bloku przybliżały słuchaczom znajdujące się w Polsce parki narodowe oraz zwracały uwagę na istniejące problemy i zagrożenia ekologiczne. Warto przy tym zwrócić uwagę, że kwestie związane z nadchodzącą zagładą ekologiczną były w KIK-u poruszane już w 1979 r.

Tematyką społeczną w KIK-u zajmowało się kilka sekcji, m.in. Sekcja Pedagogiczna, utworzona w 1958 r. i zajmująca się problematyką wychowania dzieci i młodzieży, Sekcja Rodzin, utworzona w 1961 r. i zajmująca się samopomocą wychowawczą dla rodzin członków Klubu, Sekcja Opieki (Pomocy Społecznej), utworzona w 1968 r. i zajmująca się organizowaniem pracy społecznej, oraz Sekcja Wychowania Społecznego, utworzona w 1976 r. i skupiająca klubową młodzież (Kaźmierczak, 2009, s. 135, 205, 219, 222–225).

Łącznie istnieją 92 nagrania o tematyce społecznej, co stanowi ok. 9% całości. Wśród tych nagrań jest 15 odczytów o tematyce społecznej, 49 nagrań dotyczących rodziny i wychowania młodzieży, 12 nagrań poświęconych problemowi przemocy oraz 16 dotyczących ekologii i przyrody.

Spotkania w ramach „NaGłosu”

W roku 1976 w Polsce zaczął rozwijać się drugi obieg wydawniczy, w którym swoje utwory wydawali literaci niegodzący się z polityką ówczesnej władzy. Twórców wspierał Kościół katolicki, umożliwiający im spotkania ze swoimi czytelnikami w przykościelnych salkach. Ruch ten w roku 1983 doprowadził do powstania pisma mówionego „NaGłos”, przy wsparciu ówczesnego KIK-u krakowskiego, który użyczył literatom swojego lokalu na ulicy Siennej. „NaGłos” tworzony był przez grono krakowskich pisarzy, m.in. Jana Józefa Szczepańskiego, Jana Błońskiego i Bronisława Maja. Pierwszy numer wygłoszono w grudniu 1983 r., jeszcze pod nazwą „Błuszcz Literacki”. Kolejny numer miał już tytuł „NaGłos”, wymyślony przez Stanisława Balbusa. Funkcję redaktora naczelnego objął Bronisław Maj. Na każdy numer pisma składały się liczne prelekcje, zawierające m.in. utwory poetyckie (wśród autorów: Wisława Szymborska, Tomasz Jastrun, Bronisław Maj, ks. Jan Twardowski), prozę (wśród autorów: Jan Józef Szczepański, Ewa Szumańska), eseje i recenzje (wśród autorów: Stanisław Balbus, Jan Błoński, Adam Michnik, Marian Stala, Teresa

Walas). Większość z tych prelekcji była następnie publikowana w prasie podziemnej. Według Bronisława Maja na spotkaniach było często około 1000–1200 słuchaczy. „NaGłos” pozwalał na konsolidację środowiska twórców, które władze próbowały rozbić. Ostatni numer został zaprezentowany 17 maja 1989 r. Następnie, w latach 1990–1997, „NaGłos” ukazywał się jako pismo drukowane (Kuta, 2014).

Warto zauważyć, że idea „NaGłosu” narodziła się w ramach KIK-u jako część działalności powstałej w 1983 r. Sekcji Literacko-Teatralnej. Równocześnie Tadeusz Skiba, sekretarz Klubu w drugiej połowie lat 80., zaznacza, że w celu organizacji spotkań otwartych KIK musiał się zwracać o zezwolenie do Wydziału Spraw Administracyjnych Dzielnicowej Rady Narodowej. Na takie spotkania w ramach działalności „NaGłosu” nigdy nie było zgody, stąd odczyty oficjalnie były zamknięte, mimo udziału publiczności. Ta nie pochodziła jedynie ze środowiska krakowskiego, ponieważ sam miesięcznik stał się popularny również poza Krakowem (Kaźmierczak, 2009, s. 66, 120, 164).

Ukazało się 25 numerów „NaGłosu”. W Klubie zachowało się 15 numerów na 35 nagraniach, co stanowi ok. 3,5% całości.

Relacje z wydarzeń zorganizowanych

Wśród nagrań znajdują się także zapisy prelekcji, dyskusji oraz odczytów związanych z wydarzeniami zorganizowanymi. Wyróżnić można: Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Krakowie, Tydzień Chrześcijańskiej Kultury Społecznej, Tygodnie Oświęcimskie IV-VI, Konferencję „Kulturę cywilizacji miłości”, Jarosław 1992.

Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej stanowiły niezależną inicjatywę kulturalną istniejącą w latach 80. KIK włączył się w tę akcję, organizując tego typu wydarzenia w Krakowie (Kaźmierczak, 2009, s. 314–315). Z kolei stosunkowo późne pojawienie się na nagraniach Tygodni Oświęcimskich – mimo istniejących od lat kontaktów zagranicznych i eklezjastycznych Klubu – związane było z działalnością władz państwowych, które temat żydowski uważały za niezgodny z linią ideologiczną. Dopiero w roku 1983, z okazji 40. rocznicy powstania w getcie warszawskim, pozwolono na specjalne wydanie „Znaku” o tematyce żydowskiej, a 2 lata później, w 1985 r., na organizację wydarzenia, jakim były Tygodnie Oświęcimskie (Kaźmierczak, 2009, s. 343–344).

Łącznie istnieje 50 nagrań poświęconych wydarzeniom zorganizowanym, co stanowi ok. 5% całości.

Relacje z życia KIK-u

Są także nagrania poświęcone samemu KIK-owi i wydarzeniom związanym bezpośrednio z samym Klubem. Można wyróżnić m.in. rocznice powstania Klubu, pielgrzymki, rekolekcje, spotkania świąteczne, walne zebrania i zebrania zarządu, spotkania z członkami pozostałych KIK-ów oraz konferencje.

Łącznie istnieją 53 nagrania dotyczące życia KIK-u, co stanowi ok. 5% całości.

Prelekcje zawierające wizje przyszłości

Ostatnim tematem, który pojawia się na nagraniach KIK-u, są rozważania dotyczące przyszłości – zarówno przyszłości państwa w związku z ówczesną sytuacją polityczną, ale także przyszłości Kościoła oraz samego KIK-u. Istnieje również jedna prelekcja dotycząca przyszłości samej w sobie w kontekście zjawiska czasu.

Łącznie istnieje 12 nagrań dotyczących tego tematu, co stanowi ok. 1% całości.

Wnioski

Nagrania zgromadzone przez krakowski KIK stanowią odzwierciedlenie zadań, jakie przed Klubem stawał jego statut, w tym formowanie postaw obywatelskich w zgodzie z nauczaniem Kościoła i wiarą katolicką, realizowanie misji katolików świeckich oraz udział w wychowaniu młodzieży poprzez m.in. przeciwdziałanie szkodliwym nałogom społecznym, takim jak pijaństwo, a także innym problemom, jak przemoc. Najczęściej poruszane w prelekcjach tematy wpisują się w tak zarysowaną działalność KIK-u. Najwięcej miejsca poświęcono tematyce wiary oraz nauczania Kościoła, w tym m.in. kultowi świętych oraz postanowieniom II Soboru Watykańskiego i Synodu Krakowskiego. Bardzo ważnym tematem była także działalność na rzecz dialogu z innymi religiami, wśród których wymienić należy przede wszystkim judaizm. Klub angażował się bezpośrednio w wydarzenia związane z upamiętnieniem Holocaustu, jak np. Tygodnie Oświęcimskie. Istotne dla Klubu były także tematy związane z ogólnie pojmowaną nauką, w tym filozofią, której poświęcono kilka cykliów.

Wśród starszych nagrań dominuje tematyka społeczna, pojawiają się odczyty. Te w późniejszym czasie znikają, prawdopodobnie z powodu

wyparcia formy odczytu na rzecz innych form mówionych. W późniejszych czasach, po roku 1989, na kasetach pojawia się zdecydowanie więcej tematów politycznych. Było to spowodowane faktem zmiany władzy w państwie i możliwością swobodnego wypowiedzania się o ustroju i działaniu państwa.

Sama forma prelekcji oraz ich grupowania również zmieniała się z biegiem lat. Starsze nagrania bardzo często łączone są w poszczególne cykle. Wśród późniejszych nagrań cykle oficjalnie nie występują, ale niektóre prelekcje zdają się je tworzyć (np. „Spotkanie z Biblią”). Nie zmienił się natomiast status prelegentów, którzy należeli do elity intelektualnej Krakowa – zarówno akademickiej, jak i kościelnej.

Dla Klubu bardzo istotne było przywiązanie do Krakowa, o czym świadczyć może najdłużej trwający cykl w historii KIK-u, poświęcony właśnie Krakowowi, jego historii, kulturze oraz roli w Polsce, prowadzony przez profesora Michała Rožka. Równie istotne okazały się bliskie kontakty z papieżem Janem Pawłem II, z którym Klub współpracował już od czasów pełnienia przez niego posługi biskupiej w Krakowie. Kontakty te utrzymały się również po wyborze Karola Wojtyły na papieża. Nie można także nie wspomnieć o bezpośrednim zaangażowaniu KIK-u w tworzenie struktur „Solidarności” na terenie Małopolski.

Obok tematów związanych z wiarą i nauczaniem Kościoła najwięcej uwagi KIK w swoich prelekcjach poświęcił komentowaniu wydarzeń bieżących, zarówno tych społecznych, jak i dotyczących polskiej polityki i Kościoła. To sprawia, że nagrania zgromadzone przez Klub stają się swoistym archiwum o niezwykle bogatej zawartości nie tylko historycznej, ale także intelektualnej, zawierającej komentarz dotyczący ważnych wydarzeń w Polsce drugiej połowy XX w., wygłoszony z perspektywy polskiego świeckiego katolika i obywatela. Równocześnie ten zasób wiedzy jest niemal całkowicie niezbadany, stanowiąc doskonały punkt wyjścia do dalszych badań.

Istnieje kilka perspektyw badawczych wartych rozważenia w przypadku archiwalnych nagrań KIK-u. Najbardziej podstawową z nich jest próba wypełnienia luki badawczej, jaka powstała w badaniach nad krakowskim KIK-iem. Istniejąca literatura skupia się przede wszystkim na historii oraz strukturach Klubu w odniesieniu do roli, jaką to środowisko odegrało w tworzeniu się ruchów antykomunistycznych w Polsce lat 80. XX w. (warto tutaj wymienić przede wszystkim prace Pawła Kaźmierczaka – *Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie w latach 1956–1989*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009 oraz *Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie jako baza dla działań opozycyjnych w latach 1980–1989 w: Kluby Inteligencji Katolickiej jako przestrzeń działań niezależnych w latach osiemdziesiątych XX wieku*, red. K. Białecki, Warszawa–Poznań

2014). Pozycje te jednak odwołują się przede wszystkim do oficjalnych dokumentów – zarówno samego klubu, jak i Służby Bezpieczeństwa czy władz miasta Krakowa. Brakuje prac analizujących archiwa KIK-u, w tym nagrania dyskusji i prelekcji, stanowiących sporą część działalności organizacji. Tego typu badanie może w sposób dogłębniejszy niż dotychczasowe analizy pomóc w określeniu roli, jaką odgrywał klub w życiu krakowskiej inteligencji oraz krakowskiego Kościoła, a także tego, w jaki sposób, dzięki swojej roli, współtworzył lub wpływał na rozwój świeckiej kultury chrześcijańskiej w kraju.

Kolejną z możliwych perspektyw badawczych jest skupienie się na postaciach prelegentów. KIK bardzo starannie dobierał gości, którzy wygłaszali prelekcje lub brali udział w dyskusjach w siedzibie Klubu. Były to znane osoby z kręgu krakowskiej inteligencji oraz krakowskiego Kościoła. W późniejszych latach wśród zapraszanych osób znajdowali się także politycy oraz osoby bezpośrednio związane z transformacją ustrojową kraju, jaka nastąpiła w roku 1989. Wystąpienia tych osób często wskazywały na aktualne wówczas problemy i wyzwania, jakie stały nie tylko przed polskim Kościołem, ale także przed państwem polskim. Równocześnie skrupulatny wybór prelegentów pozwalał Klubowi na dobór tematyki tak, by była zgodna ze statutem KIK-u oraz służyła wypełnianiu postawionych przed organizacją zadań, w tym formacji katolików świeckich. Dzięki temu wykłady stanowiły często głęboką refleksję na ważne społecznie tematy, z którą to refleksją zgadzała się spora część środowiska katolickiego kraju. Z tego też względu dobór prelegentów oraz tematyki ich wystąpień stanowić może interesującą perspektywę badawczą, pozwalającą na poszerzenie wiedzy naukowej o funkcjonowaniu krakowskiego (a także krajowego) środowiska katolickiego w czasach PRL-u.

Istotną perspektywę badawczą stanowić może także dogłębne zanalizowanie kontaktów krakowskiego KIK-u z biskupem i kardynałem Wojtyłą, a następnie papieżem Janem Pawłem II. Bliska współpraca klubu z Wojtyłą pozwala na poszerzenie istniejącej wiedzy naukowej na temat krakowskiego okresu działalności papieża i jego wkładu w rozwój krakowskiego Kościoła. Późniejsze kontakty z ojcem świętym stanowią z kolei interesujące źródło informacji na temat percepcji jego pontyfikatu oraz licznych pielgrzymek papieża do ojczyzny przez środowisko świeckich katolików w Krakowie. Ten obszar badawczy jest w dużej mierze całkowicie nieprzebadany i stanowić może podstawę wielu przyszłych prac badawczych.

BIBLIOGRAFIA

- Czubiński, A. (2012). *Historia Polski XX wieku*. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Jerzy Turowicz – biografia*. (b.d.). Jerzy Turowicz. Pozyskano z <https://www.jerzyturowicz.pl/jerzy-turowicz-biografia> (dostęp: 12.08.2020).
- Każmierczak, P. (2009). *Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie w latach 1956–1989*. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum; Wydawnictwo WAM.
- Kuta, C. (2014, wrzesień 29). *Głos wolnych poetów. Pismo mówione „NaGłos”*. Interia. Nowa historia. Pozyskano z: <https://nowahistoria.interia.pl/prl/news-glos-wolnych-poetow-pismo-mowione-naglos,nId,1527278> (dostęp: 20.07.2020).
- Lista nagrań prelekcji wygłoszonych na spotkaniach KIK-u w latach 1974–2006*. (2003). AKIK.
- Łętowski, M. (1998). *Ruch i Koło Poselskie ZNAK 1956–1976*. Katowice: Unia. *Rada Porozumienia*. (b.d.). Porozumienie KIK. Pozyskano z: <http://porozumienie.kik.opoka.org.pl> (dostęp: 20.03.2020).
- Sprawozdanie ogólne z działalności Klubu Inteligencji Katolickiej w Krakowie za okres 1 stycznia 1981–15 listopada 1983*. (b.d.). AKIK.
- Stachowski, A.H. (2000). Klub Inteligencji Katolickiej. W: *Encyklopedia Krakowa*. Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN, 418

Kinga Ziemińska – absolwentka kulturoznawstwa, w kręgu jej zainteresowań znajdują się sztuka wizualna i użytkowa oraz projektowanie graficzne. Obecnie doktorantka kulturoznawstwa na Wydziale Filozoficznym Akademii Ignatianum w Krakowie. Przygotowuje pracę doktorską na podstawie zarchiwizowanych nagrań audio krakowskiego Klubu Inteligencji Katolickiej.